

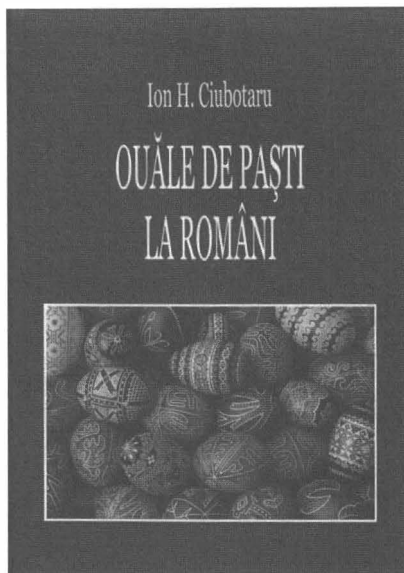
Ion H. Ciubotaru, *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual-ceremoniale*, Editura Presa Bună, Iași, 2012, 338 p., ISBN 978-606-8116-24-2

Anul 2012 marchează deja un nou moment de referință în cunoașterea obiceiurilor pascale. Până la apariția lucrării: *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual-ceremoniale*, semnată de distinsul cărturar și profesor ieșean Ion H. Ciubotaru, referința o constituia studiul: *Ouăle de Paști. Studiu de Folclor*, publicat în anul 1937 de renumitul folclorist Artur Gorovei.

Iată cum, a fost nevoie de trecerea mai multor decenii pentru ca, un subiect atât de complex, precum studiul ouălor de Paști, să-și găsească în cele din urmă persoana care să fie dispusă a-i dedica un timp, deloc puțin, pentru a-l cerceta și a face publice roadele acestor demersuri științifice. Putem afirma aici, cu toată certitudinea, că Ion H. Ciubotaru a fost cercetătorul potrivit, la timpul potrivit.

Lucrarea de față, după cum preciza dealtfel însuși autorul în *Introducere*: „este rodul unor preocupări științifice care dăinuie de aproape patru decenii. Într-o primă etapă, am străbătut meleagurile Moldovei, cu deosebire în perioada Sărbătorilor de Paști, cercetând îndeaproape datina care ne interesa, atât sub aspectele ei sincronice cât și diacronice. Am stat de vorbă atunci cu numeroase femei, dar și cu câțiva bărbați, care se bucurau de o justificată faimă în privința încondeierii ouălor. Am cules de la toți informații deosebit de prețioase, nu doar despre îndeletnicirea pe care, cei mai mulți dintre ei, o ridicaseră la rang de artă, ci și o seamă de credințe, gesturi și practici rituale îndătinat la marea sărbătoare creștină de la începutul primăverii.

Cu timpul, interesul nostru s-a extins și asupra celorlalte provincii, fără a avea însă intensitatea și profunzimea investigațiilor făcute în Moldova. La capătul acestui îndelungat proces de cunoaștere, alcătuisem o

temeinică bază documentară, precum și o colecție de ouă încondeiate – numărând câteva mii de exemplare – cea mai mare parte a ei aflându-se acum în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași. Lucrarea pe care o proiectasem în acei ani avea proporții restrânse și ar fi trebuit să apară în seria *Caietelor Arhivei de Folclor*. Într-o primă formă, fusese redactată și pregătită pentru tipar pe la mijlocul deceniului nouă al veacului trecut. Zodia sub care se ivea, nu era însă una favorabilă. Din motive asupra cărora nu ne vom opri, lucrarea nu s-a putut publica; nici atunci și nici la începutul perioadei de după evenimentele din 1989.

Scurtele reveniri asupra temei nu constituiau un indiciu că subiectul urma să fie reluat, și încă într-o perspectivă mult mai complexă. Cu toate acestea, imprevizibilul s-a produs. De doi-trei ani, cercetarea obiceiurilor de Paști – incluzând acum întreaga suprafață a țării – și-a redobândit statutul de proiect prioritar în preocupările [...] (autorului n. n.). Completarea bazei de date s-a făcut în condiții mai anevoioase decât odinioară, dar acest neajuns avea să fie compensat de acumulările științifice, care permit soluționarea adecvată a fiecărei probleme în parte” (p. 11-12).

Lucrarea profesorului Ion H. Ciubotaru este (asemenea multor altor studii ale domniei sale) una de tip monografic, structurată astfel: *Introducere* (p. 5-12); *Retrospectivă bibliografică* (p. 13-50); *Mitologia oului* (p. 51-68); *Înțelesul legendelor* (p. 69-76); *Oul în mentalitatea tradițională* (p. 77-152); *Redimensionări ritual-ceremoniale* (p. 153-184); *Repere ale dăinuirii* (p. 185-216); *Câteva concluzii* (p. 217-224); *Rezumate în limbile engleză, rusă, franceză și germană* (p. 225-263); *Bibliografie* (p. 265-276); *Indice de motive* (p. 277-292); *Ilustrații* (p. 293-336). Abordarea interdisciplinară și enciclopedică transpare din rândurile fiecărei pagini scrise de către autor.

În ampla *retrospectivă bibliografică* autorul scoate în evidență stadiul cercetării subiectului abordat în această lucrare, acoperind, cu profesionalismul care-l caracterizează, tot ceea ce s-a scris semnificativ pe tema practicii vopsirii și încondeierii ouălor de Paști. Profesorul Ion H. Ciubotaru trece, însă, dincolo de o simplă inventariere a acestor producții științifice, analizându-le dintr-o perspectivă critică, cu metoda și probitatea cercetătorului care după „o viață de analiză” a ajuns la vremea „marilor sinteze”.

Este impresionant modul în care comentează profesorul Ion H. Ciubotaru „mitologia oului”, sprijinindu-se deopotrivă pe studii de etnografie, etnologie, arheologie (fie ea preistorică, antică ori medievală), istoria artei (bizantine și occidentale), istoria religiilor, filosofia culturii, mitologie, antropologie etc.

În capitolul *Înțelesul legendelor* Ion H. Ciubotaru analizează legendele privitoare la originea ouălor roșii. Acesta pornește de la acea categorie de legende etiologice care „se referă la metamorfozarea pietrelor (aruncate de dușmanii lui Isus ori pregătite de păzitorii mormântului, pentru a fi folosite ca arme) în ouă roșii” (p. 70). Ouăle colorate „apar și după îngroparea Mântuitorului. Pietrele aruncate de prigonitori pe mormântul său se prefac în ouă roșii, cheazășie a Învierii. Locul de sepulcru, cu pereții de piatră (tainița în care a avut loc învierea cristică) este identificat cu oul de Paști, care trebuie spart în acele zile sfinte” (p. 70).

Între „simbolistica oului” și „simbolistica pietrei” a existat, „din cele mai vechi timpuri, o relație strânsă ... Piatra nu poate fi transformată în ou decât prin stropirea ei cu sânge ... Prin vitalitatea pe care o incumbă, sângele are mari puteri vindecătoare. În cazul animării pietrelor însă, el trebuie să aparțină unei ființe pure, neprihănite, pentru că – în astfel de împrejurări – valențele sale magice sporesc” (p. 71). În legendele pascale, „miracolul transformării pietrelor în ouă roșii, pe drumul Calvarului ori în dealul Golgotei, este săvârșit de sângele nevinovat al lui Isus” (p. 71). Ouăle sfînțite „în sângele Mântuitorului devin, în succesiunea generațiilor ce aveau să urmeze, dovada Învierii, a triumfului creștinismului, a speranței” (p. 72).

O altă categorie de legende „o formează cele ce cuprind motivul apocrif al dovedirii Învierii lui Hristos, prin apariția ouălor roșii. Condiționarea, printr-un fenomen considerat imposibil ori de-a dreptul absurd, al altui fapt la fel de irealizabil, este similară situației din formula *Adynaton*, specifică unor cântece de despărțire din repertoriul nupțial” (p. 73). Ouăle albe „devin roșii ori de câte ori cineva se îndoiește de învierea Domnului” (p. 74). Ouăle „colorate de sângele divin nu se constituie numai în emblemă a Sărbătorilor pascale, ci și în gaj al renașterii cosmice și supraviețuirii lumii noastre” (p. 74). Toate narațiunile escatologice inserate „au în centrul lor virtutea excepțională a ouălor de Paști de a opri dezastrul în ultima clipă. Roata lumii pornește astfel din nou. După iarnă vine iarăși primăvara, anotimp al renașterii, noul început al ciclului vegetațional. Are loc fenomenul de *apocatastază*, de revenire la un stadiu inițial, universul recăpătându-și valențele sale firești” (p. 75).

În capitolul *Oul în mentalitatea tradițională*, autorul urmărește, cu rigoare, principalele *repere calendaristice prepascale, microcosmosul gospodăresc, riturile agrare, ciclul familial, ipostaze ale colindatului, înfrățirea rituală, oul părăsit*.

Pentru „mentalitatea ruralului tradițional, *oul* a reprezentat, întotdeauna și la toate popoarele, doar principiul *pozitiv*” (p. 152) susține profesorul Ciubotaru. El „a fost considerat sursa primară a vieții pe pământ.

La cele mai multe seminții de pe glob circulă legende sau mituri cosmogonice în centrul cărora stă oul ca părinte al lumii. Nu-i de mirare deci că orice ou a fost privit ca posesor al unor virtuți speciale, care radiază în jurul viață, care stimulează rodnicia și prosperitatea” (p. 152). În legătură cu „aceste virtuți” (p. 152) trebuie pusă, susține profesorul Ciubotaru „originea asocierii oului cu culoarea roșie” (p. 152). După opinia domniei sale „nu imaginea focului, ci aceea a sângelui este prima care stă la baza înroșirii ouălor. Căci prezența acestuia înseamnă prezența vieții, a unei vieți înfloritoare și a unei sănătăți robuste. Culoarea roșie, ca atribut principal al sângelui, a devenit, la toate popoarele lumii, simbolul sănătății și chiar al frumuseții fizice a omului. Este suficient să amintim aici ritul, foarte cunoscut, al atingerii obrazului cuiva cu un ou roșu, în dimineața primei zile de Paști, pentru ca persoana respectivă să fie sănătoasă și rumenă la față peste an. Apoi practica spălării cu apă proaspătă, în care s-a aflat ori se mai află încă un ou roșu, și, nu în ultimul rând, punerea unui ou roșu în scaldă pruncului, asigurându-i-se – pe cale magico-contagioasă – sănătatea și frumusețea pe parcursul întregii vieți” (p. 152).

Pentru autor, „legende etimologice, care asociază originea ouălor roșii cu sângele Mântuitorului, foarte răspândite astăzi în popor, sunt adaptări târzii, creștine, ale unor străvechi reprezentări ritual-ceremoniale profane. Oul colorat, mai ales în roșu, potențează proprietățile sale magice. Dar caracterul eminent magic al obiceiului încondeierii ouălor este pus în evidență prin faptul că se leagă, nemijlocit, de momentul începutului de an agricol. Deci ca și în cazul sărbătorii vechiului an nou, vrăjile de tot felul, urările și practicile rituale, săvârșite în vederea unui anumit scop, au cele mai mari șanse de a se îndeplini” (p. 152).

Evident, afirmă Ion H. Ciubotaru, „culoarea roșie a putut fi asociată și cu puterea purificatoare a *focului*, precum susține Artur Gorovei. Această asociere însă nu este primordială și, cu atât mai puțin, nu este singura. Dar că ea există și acționează din plin nu se poate îndoii nimeni. Sunt sumedenie de dovezi în această privință” (p. 152).

În capitolul *Redimensionări ritual-ceremoniale*, sunt analizate *focul cel nou și apa neîncepută, vopsirea și ornamentarea ouălor, ciocnitul și rostogolitul ouălor, ouăle încondeiate și colacii rituali*.

Oul alb, „natural, a fost implicat – de-a lungul timpului și la mai toate popoarele – în sumedenie de gesturi, practici și acte rituale, menite să valorizeze proprietățile sale primordiale. Valențele oului aveau să sporească simțitor în momentul în care i s-a asociat *culoarea*, prima, după cum se știe, fiind cea *roșie*. Și-a îmbogățit deci considerabil sfera semantică, dar, în același timp, și-a restrâns aria de acțiune, locul universalității fiind preluat

de spațiile precis delimitate, reprezentate în primul rând de țările europene, apoi de cele asiatice și africane. Deosebit de importantă a fost, desigur, și așternerea pe suprafața lui a celor dintâi *semne*, desene monocrome ori policrome învăluite în mister veacuri de-a rândul” (p. 153).

Un moment de răscruce, „fundamental” spune autorul, „pentru perpetuarea și desăvârșirea străvechiului obicei al colorării și pictării oului, îl constituie, fără nici o îndoială, asumarea lui de către biserică. Este o nouă etapă pe care o parcurge acest obiect ritual, și anume, cea a consacrării sale în cadrul slujbei religioase închinată celei mai importante sărbători a creștinătății. Într-adevăr, sfințirea ouălor de Paști, în noaptea din ajunul Învierii Domnului, înseamnă augmentarea calităților dobândite până atunci. Repertoriul elementelor profane se îmbogățește cu cele mistice și escatologice, deschizând noi perspective de introspecție și înțelegere a acestui obiect ritual-ceremonial” (p. 153).

Simbol al regenerării, „oul alb – prezent, în forma sa pură, imaculată, în multe acte magice legate de fertilitatea pământului – devine, la un moment dat, insuficient de eficace în alte contexte. S-a simțit deci nevoia unei departajări a funcționalităților sale: fertilizatoare, propițiatorii, apotropaice etc. În acel moment, au intervenit două acțiuni: ornamentarea găocilor, pe de o parte, iar pe de alta vopsirea lor, prima culoare fiind, cu certitudine, cea roșie. Ba înclinăm să credem că și semnele rudimentare așternute pe suprafața oului alb vor fi fost, la început, tot roșii. Din punctul de vedere al gradului de dificultate, desenatul se afla mai la îndemână decât coloratul, dar nu există nici o dovadă că l-ar fi precedat. Alți factori favorizanți aveau să impună ascendentul uneia dintre cele două modalități de fortificare a acțiunii magice a oului. Or, în această privință, prioritatea culorii este susținută de răspândirea sa pe aproape toate meleagurile pământești” (p. 159).

O deosebită importanță avea și „*timpul* vopsirii sau al încondeierii ouălor de Paști, pentru că și acesta era valorificat magic ... Timpul fast este stabilit în funcție de destinația acestor obiecte rituale” (p. 159). În general, „la mai multe popoare din Europa, printre care se numără și românii, ouăle pentru Sărbătorile de Paști se vopsesc în cea de a doua parte a ultimei săptămâni din Postul Mare” (p. 158). Inițial, „vopselele pentru ouă se obțineau numai din plante” (p. 160), procedeu „abandonat apoi în favoarea pigmentilor industriali” (p. 160).

Cea mai îndrăgită, „nu doar la noi ci pretutindeni în lume, era culoarea roșie: *roșu de rând, roșu simplu, roșu cărămiziu, roșu intens, roșu întunecat, roșu-steag, roșu aprins, roșu potolit, roșu-purpură, roșu-culoarea macului, roșu-sânge de iepure, roșu-vișină putredă, roșu-tomat*

etc. Această gamă cromatică putea fi obținută, pe diferite căi, din frunze, flori, fructe, scoarță și rădăcini de arbori, separate ori amestecate, pisate, macerate, fierte și așa mai departe” (p. 161).

Actul vopsirii sau al „încondeierii ouălor de Paști era condiționat de mai mulți factori. Apa pentru prepararea culorilor trebuia să fie *neînceptută* ori măcar proaspăt adusă de la fântână, locul unde se lucra, bine îngrijit, iar gospodina îmbrăcată în straie curate. Puritatea constituia garanția că lucrul se va desfășura sub cele mai favorabile auspicii” (p. 161).

Profesorul Ion H. Ciubotaru afirmă pe bună dreptate că „este greu de spus dacă cele dintâi ornamente au fost *albe* pe fond roșu sau *roșii* pe fond alb. În principiu, și unele și celelalte sunt la fel de îndreptățite a se situa în frunte. Primele puteau fi gravate prin zgârierea fondului colorat cu un obiect ascuțit (așchie de cremene, ciob de sticlă, vârf de cuțit) sau, mai târziu, prin realizarea desenului cu ceară de albine, cruțându-se astfel culoarea naturală, atunci când oul era vopsit. Tot pe două căi se puteau obține și ornamentele roșii pe fond alb: fie prin trasarea desenului cu humă roșie pe suprafața albă a oului, fie prin realizarea conturilor cu ceară peste culoare și îndepărtarea fondului cu ajutorul unor substanțe, cum ar fi oțetul, sarea de lămâie, borșul acru sau zeama de varză. La sfârșit, oul era ținut în preajma unei surse de căldură, ceara se ștergea, iar desenele rămâneau roșii pe fond alb. Alături de metoda *gravării* (zgârierii) și a *scrierii* cu ceară, ornamentele de pe ouăle de Paști s-au mai obținut și cu ajutorul unor agenți corozivi (acid clorhidric sau sulfuric), prin aplicarea *mărgelilor* peste un strat de ceară, folosirea *frunzelor* sau a *petalelor de flori* etc.” (p. 167).

Ouăle pascale „se împart în două categorii: *monocrome* (vopsite într-o singură culoare) și *policrome* (ornamentate în mai multe culori). Acestea din urmă sunt cunoscute sub variate denumiri, unele fiind reprezentative pentru arii întinse, altele având caracter zonal sau local: *împistrite* (*închistrite*, *închistruiete*, *încrestate*, *încrestite*, *încristite*, *crestate*), *pestrițe*, *cu picățele*, *pistruiete*, *puchițate*, *puchistrate*, *pchicate*, *picurate*, *împănate*, *împuiate*, *înflorite*, *săpate*, *chinovărate*, *chiclăzuite*, *în chiclazuri*, *învrăstate*, *țarcălate*, *scrise*, *pictate*, *încondeiate*, *muncite*, *necăjite* etc.” (p. 167-168).

Autorul remarcă și „obiceiul împodobirii ouălor cu ornamente *în relief*” (p. 168), în acest caz modelul „în relief” realizat cu ceară (cu ajutorul unui instrument numit „chișiță” sau „țișiță”) pe suprafața oului rămânând la locul ei, prin urmare nefiind șters, după îndepărtarea culorii de bază, prin scufundarea oului într-o anumită substanță precum: borșul acru sau zeama de varză. Am remarcat și noi de-a lungul timpului prezența acestui procedeu (de sorginte arhaică) în multe din satele catolicilor din Moldova,

consemnându-l ca atare în diferite cercetări etnografice. Insistăm aici asupra faptului că în comunitățile catolice din Moldova „ouăle scrise” „se scriu” după Paști, în Săptămâna Albă, fiind folosite în Duminica Albă sau Duminica Tomii.

De altfel, consemnăm aici și faptul că, dincolo de monumentala trilogie (*Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. I, 1998, vol. II, 2002, vol. III, 2005, Iași, Editura „Presa Bună”) dedicată universului culturii populare a catolicilor din Moldova de profesorul Ion H. Ciubotaru, în primul deceniu al mileniului al treilea au apărut mai multe studii științifice¹ și monografiile ale comunităților catolice din Moldova, majoritatea dintre ele cu capitole de etnografie în care sărbătorile pascale ocupă un loc important².

În capitolul *Repere ale dăinuirii* sunt urmărite realizarea decorului, ornamentele (inclusiv o clasificare a acestora), simbolurile arhaice.

Inițial, afirmă autorul, „simbolurile de pe suprafața oului se desenau la întâmplare. Nu exista nici urmă de aranjament prealabil. Singurul criteriu de care se ținea seama era cel al persoanei pentru care se împodobeau un astfel de obiect ritual. Faptul că, până foarte târziu, s-au mai găsit ouă pascale pe care figurau doar ornamente agrare sau pastorale dovedește că principiul *magic*, determinant cândva, subzista încă la nivelul mentalului țărănesc. Cu trecerea timpului, datorită dezvoltării simțului *simetriei* și, într-o mai mică măsură, chiar celui al *proporției*, au intervenit o serie de schimbări. Încondeietoarele au început să acopere câmpul ornamental în așa fel, încât să se asigure că ansamblul motivelor nu se va prezenta inform și haotic, ci va avea o înfățișare plăcută ochiului, care să satisfacă elementarele condiții ale armoniei, atât în privința desenului, cât și a distribuției culorilor” (p. 185-186).

¹ A se vedea: Anton Coșa, *Comunitatea catolică din Horgești-Bacău. Coordonate etnografice*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. 6, Iași, 2006, p. 267-304; idem, *Comunitatea catolică din Arini-Găiceana (județul Bacău). Istorie și Etnografie*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. 7, Iași, 2007, p. 233-250; idem, *Comunitatea catolică din Mărgineni-Bacău. Coordonate etnografice*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. 9, Iași, 2009, p. 279-314; idem, *Tuta. Coordonate etnografice*, în „Buletin Istoric”, nr. 12 (revista Departamentului de cercetare științifică al Episcopiei Romano-Catolice de Iași), Iași, Editura „Presa Bună”, 2011, p. 103-128.

² Menționăm aici: Anton Coșa, *Cleja. Monografie etnografică*, București, Editura SemnE, 2001; idem, *Monografia comunei Faraoani*, Onești, Editura Magic Print, 2009; idem, *Monografia comunei Gioseni*, Iași, Editura Sapienția, 2009; idem, *Luizi-Călugăra. Coordonate etnografice*, în volumul, *Monografia comunei Luizi-Călugăra*, Roman, Editura Serafica, 2009; idem, *Monografia comunei Nicolae Bălcescu*, Bacău, Editura Babel, 2010; idem, *Monografia comunei Oituz*, Onești, Editura Magic Print, 2010.

Privitor la motivele decorative de pe ouăle încondeiate, profesorul Ciubotaru constată faptul că acestea „se remarcă printr-o mare bogăție și varietate tematică” (p. 189), aserțiune nepusă la îndoială de nimeni „în ultimii o sută și ceva de ani” (p. 189). Dimpotrivă, „s-ar putea spune că aproape toți cei care s-au ocupat, într-un fel sau altul, de acest domeniu au adus noi dovezi în sprijinul afirmației menționate” (p. 189).

Analizând „cu atenție repertoriul motivelor decorative de pe ouăle încondeiate, observăm că – la nivelul întregii țări – acestea relevă o puternică unitate. Denumiri precum *Albina*, *Amnarul*, *Brăduțul*, *Brâul Maicii Domnului*, *Calea Rătăcită*, *Coarnele berbecului*, *Colțul porcului*, *Creasta cocoșului*, *Dulapul*, *Frunza de stejar*, *Grebla*, *Hârlețul*, *Laba găștei*, *Mâna*, *Ocolul*, *Pânza păianjenului*, *Racul*, *Spicul*, *Steaua*, *Unghia caprei*, *Vârtelnița* etc. circulă în mai toate zonele etno-folclorice românești, iar imaginile pe care le definesc sunt aproape identice” (p. 189).

Este cert faptul că „multe din semnificațiile inițiale ale unor motive decorative de pe ouăle pascale s-au pierdut. Altele apar ca *membra disiecta* din ansambluri compoziționale coerente cândva, astăzi însă tot mai greu de articulat. Ne împăcăm cu gândul că ce se pierde dintr-un simbolism arhaic, se recâștigă prin recurgerea la alt izvor de cunoaștere, adâncă și trainică, a obiceiurilor locale. Oamenii din mediul rural n-au pierdut contactul cu ritmurile cosmice, păstrând în subconștient o vastă experiență colectivă” (p. 216).

Conform atestărilor documentare, „vopsitul și încondeiatul ouălor la Sărbătorile de Paști au o vechime ce urcă spre o jumătate de mileniu. Așa rezultă din însemnările unor călători străini, care au poposit, de-a lungul timpului, pe meleagurile noastre: turcul Evlia Celebi a cunoscut aceste practici în satele transilvănene, italianul Antonio Maria Del Chiaro le-a descoperit în Țara Românească, la curtea lui Constantin Brâncoveanu, iar ofițerul suedez, de origine germană, Erasmus Heirich Schneider von Weismantel le-a consemnat în Moldova din stânga și din dreapta Prutului. Celor trei contribuții, deosebit de importante pentru cunoașterea obiceiurilor pascale românești dintr-o perioadă ceva mai îndepărtată, li s-ar putea adăuga, desigur, dese referiri pe care etnologul ceh Antonin Václavik le face la arta încondeierii ouălor din satele vlahilor moravieni” (p. 217).

Autorul remarcă faptul că „fără îndoială, atât la români cât și la alte popoare, începuturile datinii se pierd în negura vremurilor, asociindu-se cu acte ritual-ceremoniale străvechi, circumscrise anotimpului primăverii. Hotărâtoare pentru împăământenirea unor astfel de practici au fost, înainte de toate, virtuțile *oului alb*, fixate în sumedenie de mituri cosmogonice, acest

element miraculos fiind investit cu puterea de a genera în juru-i viață, vigoare și sănătate, de a stimula rodnicia și prosperitatea” (p. 217).

Prin urmare, deloc întâmplător, „o secțiune importantă a ornamentelor de pe ouăle pictate o formează, la noi, simbolurile agrare și cele pastorale: *Boruna, Coarnele plugului, Fierul plugului, Furca de fân, Grapa, Grebla, Hârlețul, Rarița, Sapa, Spicul, Țăpoiul, Cârligul ciobanului, Coarnele berbecului, Fedeleșul, Fluierul, Hârzobul, Ocolul, Unghia caprei* etc. Sunt adevărate mărci de identitate, pe care le întâlnim frecvent nu doar în toate regiunile țării, ci și la românii răzlețiți prin cele mai îndepărtate colțuri ale lumii” (p. 217).

De asemenea, profesorul Ciubotaru constată că „pentru spațiul nostru etnocultural, omniprezența tematicii agro-pastorale în repertoriul ornamenticii ouălor de Paști este o realitate ce trebuie subliniată. Simbolurile utilizate sunt numeroase și au atins un înalt grad de abstractizare ce decurge dintr-o stilizare aproape perfectă. Fenomenul nu cunoaște aceeași amploare la popoarele din jurul României. Dacă ar fi să ne referim doar la cele ce conservă, ca și românii, versiunile cele mai evolute ale datinii încondeiatului ouălor la Paști și ale colindatului la Crăciun, constatăm că, în privința ornamentelor de care vorbim, situația se schimbă” (p. 218).

Indiferent însă „dacă fac parte din tematica agro-pastorală ori din alte domenii, motivele decorative înfățișate pe coaja ouălor prin *simboluri* aparțin unei epoci străvechi. Ele constituie un indiciu că, la origine, nu au fost zămislite cu intenții artistice, ci au alcătuit un limbaj, care nu putea fi decât cel magic. Scopul lor era acela de a asigura, pe această cale, condiții de viață prosperă, de sănătate și liniște pentru toți membrii unei familii.

Mai greu de aflat este modul în care au evoluat în timp aceste *semne* de pe ouăle pascale, ce etape au străbătut și, eventual, când anume s-au produs mutațiile pe care le constatăm astăzi. De regulă, în astfel de situații, se apelează la realități similare existente în comunitățile exotice, care reprezintă în momentul de față stadii de cultură pe care popoarele Europei le-au avut cu multă vreme în urmă. Nu însă și în cazul ouălor încondeiate, deoarece – în formele cunoscute europenilor – datina nu există la populațiile de care vorbim.

Pe de altă parte, trebuie să observăm că practica rituală la care ne referim are o seamă de particularități pe care nu le putem trece cu vederea. Marele număr de *simboluri* cu caracter vădit apotropaic, de exemplu, cuprins în repertoriul ornamenticii ouălor de Paști – atât la români, cât și la alte popoare din orientul și centrul Europei – dezvăluie strânse legături, ce au existat din timpuri foarte vechi, între obiceiul înroșirii sau al pictării

ouălor și cultul morților. La nivelul mentalității arhaice, aceste relații reprezentau o comuniune intimă a celor vii cu lumea spiritelor defuncților, ceea ce însemna, totodată, și o inepuizabilă sursă de primejdii. Viii, care înțelegeau să-și îndeplinească toate îndatoririle față de morți la marea lor sărbătoare de primăvară, erau stăpâniți și de anumite spaime din cauza acestora. Ca urmare, căutau pe cale magică, și anume prin motivele apotropaice desenate pe ouă, să țină duhurile răuvoitoare cât mai departe de casă, de membrii familiei și chiar de străini, în ultimă instanță să le oblige să se reîntoarcă în lumea lor. Aceste practici se înfăptuiau la toate sărbătorile ciclului pascal, de la Învierea Domnului până la Înălțare și Rusalii” (p. 219).

Asemenea „altor compartimente ale artei noastre populare, decorul de pe suprafața ouălor încondeiate este deosebit de bogat și variat. Imaginile *fitomorfe* se întrepătrund adesea cu cele *astrale* și *skeomorfe*, dezvoltând compoziții armonioase, echilibrate cromatic. La colțurile *romburilor*, ale *stelelor*, ca și la capetele brațelor *vârtelniței* apar muguri, frunze și flori, îmbinând inspirat geometrismul cu reprezentările naturale. *Pomul vieții*, sugerat de crenguțele de brad sau de ramura cu trei brațe (*Trirămuratul*), își află desăvârșirea în vasul cu flori (*Glastra*, *Ghiveciul*), ipostază târzie a *Kantarosului* elenistic. *Creasta cocoșului* simplă, în *Semisvastică* sau în versiuni de *Morișcă*, trimite spre pasărea solară, cu valențe apotropaice și psihopompe, consacrată în Antichitate unor divinități ca Zeus, Apollon, Artemis, Asklepios ori Hermes. Necercetate la vreme, multe din simbolurile arhaice s-au pierdut, iar altele, greu de înțeles, își continuă existența în anonim, pentru că cei ce le-au știut rostul și chiar denumirile au dispărut de mult” (p. 219).

Unele „motive din tematica ouălor încondeiate, printre care se numără și cele vegetale, cunosc o răspândire generală în Europa și formează un repertoriu comun aproape tuturor țărilor care cultivă datina. Acest lucru se întâmplă doar atunci când și plantele respective sunt comune. Altele, dimpotrivă, apar doar la un popor sau altul, reflectând flora și fauna locală, ori imaginile obiectelor (unelte casnice și gospodărești) având forme tipice cutărui sau cutărui neam. Acestea din urmă sunt simbolurile ce alcătuiesc repertoriul particular al fiecărui popor în parte și în care capătă expresie, într-o măsură mai mare sau mai mică, ceea ce numim specificul etnic” (p. 222).

Ornamentica vegetală „poate rivaliza, desigur, cu cea geometrică, atât în ce privește realizarea artistică (simetria motivelor, îmbinarea culorilor, armonia ansamblului), cât și sub aspectul răspândirii geografice, al frecvenței, al popularității de care se bucură. Trebuie avut în vedere, de asemenea, și fenomenul plastic al transformării motivelor geometrice în

motive vegetale și invers. Este un proces lent de vegetabilizare a ornamentelor geometrize, care s-a petrecut încă din epoci îndepărtate. Fenomenul a condus mai întâi la apariția unui mare număr de motive decorative cu elemente contaminate, creîndu-se astfel o etapă tranzitorie, de la tipul geometric pur la cel vegetal pur” (p. 222).

Pe „ouăle pascale sunt conturate anumite flori de primăvară. Embleme ale miracolului anual al renașterii naturii, plantele timpurii continuă, în mentalitatea rurală, străvechi epifanii vegetale ... Florile echinoctiale încep hora anotimpurilor după inerția iernii. Ele includ vegetația edenică și pe cea legată de cultul morților ... Aceste flori și-au păstrat semnificațiile funebre și în credințele populare ale românilor. Violetele și zambilele sunt așezate pe morminte sau împodobesc vasele cu pomeni. Florile fragile, curând pieritoare, ale primăverii și, în special, cele albastre însoțesc lirica iubirilor pierdute ... Icoanele din bisericile românești se împodobesc, în intervalul de la Florii la Paștele Blajinilor, cu flori de primăvară, pe măsura apariției lor. Tot cu flori din categoria celor pe care le regăsim pe suprafața ouălor încondeiate ... se împodobeau torțile donițelor și ale altor vase pline cu lapte la Sfântul Gheorghe. De asemenea, florile respective nu lipseau din panerele cu pască și ouă roșii duse la biserică, spre sfințire, în noaptea de Înviere” (p. 223).

Unele „dintre imaginile plantelor de primăvară erau reprezentate pe coaja ouălor și pentru virtuțile lor curative. Ca și în credințele Europei medievale, la români exista o prețuire deosebită a ierburilor de sub crucea cristică ... Printr-o simbioză perfectă, multe din ierburile incluse în repertoriul ornamentelor erau folosite și la vopsirea ouălor pascale. Imaginația creatoare a celor ce pictează ouăle de Paști la români a fost atrasă, în mod constant, de miracolul renașterii naturii în fiecare primăvară. De la brândușe sau ghiocci, până la toporași, lăcrămioare sau păscărițe, contururile florilor de pe suprafața ouălor surprind simfonia triumfală a trezirii la viață după amorțirea hibernală” (p. 223).

Desenele „de pe ouăle pascale suscită interesul pe mai multe planuri. Trei dintre acestea par să fie esențiale: arheologic, artistic și etnografic. Perspectiva arheologică ne ajută la stabilirea unor cronologii, fie ele și aproximative, în cadrul epocilor istorice vechi sau chiar a celor preistorice, prin asemănări sau identități de motive decorative cu cele de pe obiectele descoperite prin săpături. Aspectul artistic ne înfățișează, la rândul său, finalul evoluției unui element, ajuns în cele din urmă dominant, deși la origine era cu totul insignifiant față de altele. Cel de-al treilea însă, adică aspectul etnografic, este fundamental. Studiul lui ne introduce în tainele genezei întregului complex al acestui produs popular și, totodată, ne dă

cheia înțelegerii semnificației simbolurilor din ornamentica ouălor încondeiate” (p. 224).

Lucrarea are și un număr de patru *rezumate*, în limbile: engleză (Tamara Lăcătușu), rusă (Livia Cotorcea), franceză (Codrin Ciubotaru) și germană (Isabela-Elena Mătăsaru).

În paginile de *Bibliografie*, profesorul Ion H. Ciubotaru adună laolaltă contribuțiile publicate de-a lungul vremii relativ la subiectul cercetat în această lucrare.

Un *Indice de motive* (în număr de 587) „extrase din sursele documentare utilizate în lucrare, inclusiv din cele folosite de Artur Gorovei” (p. 277), necesar și în același timp util, este ordonat după criteriul alfabetic.

Extrem de sugestive sunt paginile de *Ilustrații* care adună laolaltă (într-un număr de 666 de imagini de ornamente) și repertoriază câteva sute de motive: 144 fitomorfe, 128 zoomorfe, 30 antropomorfe, 128 skeomorfe, 64 cosmomorfe, 16 religioase și 156 complexe.

Încheiem aici aceste câteva rânduri afirmând cu toată certitudinea faptul că monografia *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual-ceremoniale* este deja o lucrare care se vădește una de referință în etnografia românească iar autorul ei, profesorul Ion H. Ciubotaru, ne-a dovedit încă o dată capacitatea domniei sale de a pune pe masa științei și culturii române ofranda unui model de cercetare autentică.

Anton Coșa